

PUSZTAY JÁNOS az uráli nyelvrokonaink kutatója, számos uráli nyelv műfordítója, az oroszországi uráli népek nyelvpolitikai kérdéseinek kiváló szakértője. Érdeklődési körébe tartozik az alapnyelvkutatás, a szociolingvisztika, és az uráli népek néprajza, irodalma és történelme. Pályája során foglalkoztatja a tudománytörténet (l. pl. Az „ugor–török háború” után. 1977), az oktatást segítő segédanyagok szerkesztése (Szakszógyűjtemény az uráli nyelvek vizsgálatához. 2000), a rokon nyelvek közül foglalkoztatja az észttől és a cseremisztől kezdve különféle szamojéd nyelvekig, továbbá az uráli és a paleoszibériai népek kapcsolata. Főleg 1990-től kezdve értekezéseinek témája elsősorban a nyelvi identitás kérdésköre, a nyelvek rokonsága (vö. pl. Nyelvek bölcsőjénél. 1990; Nyelvével hal a nemzet. Az oroszországi finnugor népek jelene és jövője 11 pontban. 2006; stb.). Jelen munkája elsősorban a nyelvünk és nyelvrokonaink nyelvének helyzete és kilátásai iránt érdeklődő olvasók számára újdonság.

Hivatkozott irodalom

- PUSZTAY JÁNOS 1977. *Az „ugor–török háború” után*. Magvető Kiadó, Budapest.
 PUSZTAY JÁNOS 1990. *Nyelvek bölcsőjénél*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
 PUSZTAY JÁNOS 2000. *Szakszógyűjtemény az uráli nyelvek vizsgálatához*. Az Uralisztikai Tanszék kiadványai, BDTF, Szombathely.
 PUSZTAY JÁNOS 2006. *Nyelvével hal a nemzet. Az oroszországi finnugor népek jelene és jövője 11 pontban*. Teleki László Alapítvány, Budapest.

ZAICZ GÁBOR

Bárdosi Vilmos, Francia–magyar szólásszótár – Dictionnaire phraséologique français–hongrois

Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2024. 1053 oldal

BÁRDOSI VILMOS impozáns Francia–magyar szólásszótárának meglehetősen kevés előzményét találjuk a magyarországi lexikográfiában: a szótár előszava két korábbi, hazánkban megjelent gallicizmus-gyűjteményt említ, az egyik SPANRAFT ALAJOS 1889-es munkája, a másik VÉGH BÉLA és RUBIN PÉTER (1962) számos kiadást megért kötete. Miközben azt is láthatjuk, hogy 40 évvel a francia–magyar szótárírás egyik úttörőjének tekintett KISS–KARÁDY féle szótár (1852¹) (SZABÓ 2011: 80) után már a francia nyelv jellegzetes fordulatait bemutató mű jelent meg Magyarországon, feltétlenül hangsúlyoznunk kell, hogy ezek az előzmények sem a tudományos igényesség, sem gyűjteményük szakmai behatárolása és bemutatása terén nem versenyezhetnek BÁRDOSI 2024-ben megjelent szótárával. De az előzmények között feltétlenül meg kell azt is említeni, hogy BÁRDOSI VILMOS, az ELTE Francia Tanszékének professor emeritusa, évtizedek óta a francia és a magyar frazémák nemzetközileg elismert kutatójának számít: a számos általa publikált egy- és kétnyelvű szótár közül talán elég itt a Magyar szólástárat (2003) és a Francia–magyar tematikus szólásszótárt (2010) megemlíteni.

¹ Valójában az általam meg nem talált első kiadás évszáma 1844-48.

Ahogy már utaltunk rá, a szótár hatalmas francia frazémaanyagot mutat be: 2500 francia szólást, szólásmondást, szállóigét tartalmaz jelentés- és eredetmagyarázatokkal, magyar megfelelőikkel, példamondatokkal és szinonimákkal. A nomenklatúra feltételezhetően (nem találtam erre egyértelmű utalást) egyéni kutatás és korábbi szótárak feldolgozása eredményeként gyűlt össze. Tegyük hozzá, korpusznyelvészeti alapon aligha lehetséges ma Magyarországon egy komolyabb francia szólásszótárt összeállítani. És persze teljességre lehetetlen törekedni. Hiányzik pl. a *Péter plus haut que son cul* („nagyzol”) kifejezés, ami pedig szerepel BÁRDOSI társfőszerkesztőként jegyzett francia–magyar szótárában (BÁRDOSI–SZABÓ 2007), de ez olyan apróság, amit aligha lehet a szerző szemére vetni.

A szótár makrostruktúrája rendkívül jól átlátható és informatív. A sok hasznos információt tartalmazó, kétnyelvű előszót részletes, szintén két nyelven íródott, a szótárhasználónak (amennyiben persze igényt tart rá) komoly segítséget nyújtó útmutató követi, majd egy mintaszócikk, valamint a felhasznált rövidítések és jelek, fonetikai jelek, illetve források listája. Magát a szótári részt követően öt mutató (a francia frazémák mutatója első elemük betűrendjében; Franciaországon kívül használt frankofón frazémák mutatója; útmutató a francia frazémák eredet, fogalomkörök és főbb alkotóelemek szerinti mutatójához; a francia frazémák eredet, fogalomkörök és főbb alkotóelemek szerinti mutatója; bibliai hivatkozások mutatója) teszi teljessé a francia–magyar szólásszótárt. Már csak ez a rövid felsorolás is mutatja, mennyire gazdag, a francia frazémákat milyen sok szempontból bemutató munkáról van szó.

A csak a könyv belsejében megadott alcímben 2500 gyakori francia szólásról és egyéb rögzült szókapcsolatról esik szó. Az, hogy gyakori, minden bizonnyal alapjában véve igaz is a bemutatott frazémák jelentős részére, de, hogy csak egy példát hozzunk, a *nettoyer les écuries d’Augias* („kitakarítja Augiász istállóját”) szólást és magyar megfelelőjét egyaránt követő *vál* (választékos) stílusminősítés áttételesen arra is utal, hogy a kifejezés (és annak magyar ekvivalense) mindkét nyelvben rendkívül ritka. Később még esik arról szó, hogy a szótár komoly erőssége, hogy bizonyos mértékben magyar szólástárként is használható. Ugyanakkor a magyar megfelelők esetében néha feltűnik az embernek azok ritka vagy régies volta: a *changer son cheval borgne pour un cheval aveugle* kifejezés egyik megfelelője „eben gubát cserél”, ami magyar anyanyelvű beszélő létemre számomra sokkal kevésbé érthető, mint a korábban valószínűleg szintén nem hallott francia szólás. Rögtön tegyük hozzá, hogy a szólásszótár pár sorral lejjebb többféle, rendkívül érdekes eredetmagyarázatot is fűz ehhez a kifejezéshez, ami ismét csak a szótár nyilvánvaló értékeit támasztja alá. De alighanem szerencsésebb lett volna a másik magyar megfelelőt („cseberből vederbe esik”) előbbre hozni, és a kérdéses ekvivalenst választékos vagy népnyelvi stílusminősítéssel kiegészíteni. Ugyanígy hiányzik szerintem (és több, általam megkérdezett magyar anyanyelvű beszélő szerint is) a régies minősítés a *danser devant le buffet* francia szólás egyik magyar megfelelője mellől: „nyeli az éhkoppot éhségtől”.

Ezek a problémák egy általánosabb, és rendkívül érdekes kérdést is felvetnek. Mintha napjainkban, akár franciául, akár magyarul, kevesebb szólást használnánk. Ezzel BÁRDOSI VILMOS is tökéletesen tisztában van, egy interjúban² ezt részben mai világunk

² <https://www.francianyelv.hu/erdekesssegek/tudtad-hogy/franciamagyar-tematikus-szolasszotar> (2025. 07. 09.).

erkölcsi és értékválságával magyarázza. A Francia–magyar szólásszótár útmutatójában a vonzatok kapcsán is utal egyfajta grammatikai „gyöngülésre”, ami, leginkább téves vonzathasználat formájában, még anyanyelvi beszélők nyelvhasználatában is megfigyelhető (BÁRDOSI 2024: 12). Itt annyiban vitatkoznék a szerzővel, hogy a nyelvi változás teljesen természetes jelenség, így a francia vagy magyar vonzatok esetében megfigyelhető „bizonytalanság” – anyanyelvi beszélők esetében is – általában annak tekinthető.

Ugyanakkor a már említett interjúban BÁRDOSI is utal arra, hogy napjaink szlengjének mennyi érdekes és szellemes szókapcsolatot köszönhetünk. A szólásszótár erősségei közé tartozik, hogy a mai szlengre jellemző kifejezéseket, a francia mindennapokhoz szorosán kötődő frazémákat is megtalálhatunk benne. Ez utóbbira jó példa a *#MeToo* mozgalom franciaországi jelszavává vált *Balance ton porc!* („Jelentsd fel a vén disznót!”) kifejezés, a szlengre pedig mindkét nyelv tekintetében annak tekinthető a bizalmas³ minősítéssel jelölt *en être/rester baba* („teljesen puff lesz”) szókapcsolat.

A francia frazémákat, amennyiben tartalmaznak főnevet, az első főnévnel kell kezelni, viszont az esetleges többi főnév is megjelenik címszóként a szótárban, a kifejezést részletesen kifejtő szócikk felé tovább küldve a szótárhasználót, ami jelentősen megkönnyíti a kötet forgatását. A címszó után annak az APhI szimbólumaival jelölt „helyes” kiejtése (az útmutatóval ellentétben én inkább sztenderd francia kiejtést mondanék), neme és szófaja következik. Ezután jönnek kiegészítő információk kíséretében maguk a francia frazémák: ezek a kiegészítő információk vonatkozhatnak a frazémák típusaira (pl. Szh = szóláshasonlat), a frankofón világban való használatukra (pl. Bel = Belgium), stílusminősítésükre (pl. tréf = tréfás) vagy használati körükre (pl. Sport = sportnyelvi). Ezeket az információkat a frazéma francia nyelvű jelentésmagyarázata, majd magyar szólásmegfelelői követik. Fontos itt hangsúlyozni, hogy egy címszóhoz gyakran több, nemegyszer sok frazéma is társulhat: pl. a *cochon* „disznó” szócikk öt (a már említett *Balance ton porc!* „Jelentsd fel a vén disznót!” kifejezéssel együtt hat) szókapcsolatot fejt ki részletesebben, hét további frazémához pedig tovább küldi az olvasót.

Tegyük hozzá, utalva a frazémák használatának fent említett frankofón aspektusaira, hogy a szólásszótár egyértelmű erőssége, hogy külön figyelmet szentel a Franciaországon kívüli, Belgiumra, Kanadára és Svájcra jellemző frazémahasználatra. Még ha azzal vitatkoznánk is, hogy ez a három ország „a Franciaországon kívüli három jelentős frankofón ország” (BÁRDOSI 2024: 12), hiszen ott van még Algéria, Marokkó, Tunézia, Szenegál stb., de kétségtelen, hogy Franciaországon kívül ebben a három országban találjuk a legjelentősebb francia anyanyelvű beszédközösséget, és már az erre a három országra való kitékintés is komoly fegyverténynek tekinthető.

A szócikk következő részében találhatjuk a francia frazémák és magyar megfelelőik használatát bemutató példamondatokat. Ezek egyértelműen érényei a szótárnak, ugyanakkor én hitelesebbnek érzem az internetes oldalakról, újságokból, irodalmi művekből vett példákat a szótárban szintén előforduló saját alkotásoknál.

Fontos és különösen érdekes egysége még a szócikkeknek a francia szókapcsolatok és magyar megfelelőik eredetmagyarázata, tehát BÁRDOSI Francia–magyar szólásszótára

³ Szleng kifejezések bizalmasként való minősítése a nemzetközi gyakorlatban bevettnek tekinthető és indokolható, l. pl. a *Le Petit Robert* szótár gyakorlatát. Ugyanakkor a két kifejezés megtalálható a közelmúltban megjelent szlengszótárakban is (COLIN et al. 2006; KÖVECSSES 1998).

etimológiai szólásszótárként is működik. Sőt szinonimaszótárként is, ugyanis a szócikk végén megtalálhatóak az adott frazéma szólásszinonimái. Ez az átjárhatóság, a kötet végén található mutatókkal kiegészülve igencsak megkönnyíti a szótárhasználó dolgát.

Összegzésül elmondhatjuk, hogy BÁRDOSI VILMOS Francia–magyar szólásszótára hatalmas anyagot feldolgozó, hiánypótló munka, amely nemcsak a legjellemzőbb francia frazémák kétnyelvű, etimológiai és szinonimaszótáraként, hanem bizonyos mértékben magyar szólástárként is használható. Bár nem árt hozzá mindkét nyelvet ismerni, de csak franciául tudók is haszonnal forgathatják. Ajánlhatjuk mindazoknak, különösen nyelvészeknek, nyelvtanároknak, egyetemi hallgatóknak, nyelvtanulóknak és persze (mű)fordítóknak, akik aktívan foglalkoznak a francia nyelvvel, vagy akiket egyszerűen csak érdekel a francia (és a magyar) nyelv és gyakran képszerű, ízes állandó szókapcsolataik.

Hivatkozott irodalom

- BÁRDOSI VILMOS szerk. 2003. *Magyar szólástár. Szólások, helyzetmondatok, közmondások értelmező és fogalomköri szótára*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- BÁRDOSI VILMOS 2010. *Francia–magyar tematikus szólásszótár. Szólásmagyarzatok és gyakorlatok megoldókulccsal*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- BÁRDOSI VILMOS – SZABÓ DÁVID szerk. 2007. *Francia–magyar kéziszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BÁRDOSI VILMOS 2024. *Francia–magyar szólásszótár*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- COLIN, JEAN-PAUL – MÉVEL, JEAN-PIERRE – LECLÈRE, CHRISTIAN 2006. *Grand dictionnaire de l'Argot et du français populaire*. Larousse, Paris.
- KISS MIHÁLY – KARÁDY IGNÁCZ 1852. *Új francia–magyar és magyar–francia zsebszótár*. Heckenast, Pest (1. kiad. 1844-48).
- KÖVECSÉS ZOLTÁN 1998. *Magyar szlengszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SPANRAFT ALAJOS 1889. *Dictionnaire de la conversation et de la lecture. A francia irodalmi és köznyelv kézikönyve a legjelesebb francia szótárak nyomán*. Polgár Bertalan Könyvnyomda-intézete, Győr.
- SZABÓ DÁVID 2011. Les dictionnaires hongrois–français et français–hongrois. In: FÁBIÁN ZSUZSANNA szerk., *Hungarian Lexicography I. Bilingual Dictionaries*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- VÉGH BÉLA – RUBIN PÉTER 1962. *Galicizmusok. 5000 francia szólás és kifejezés*. Terra, Budapest.

SZABÓ DÁVID

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Zoltán András, Slavo-Hungarica

A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 243., Budapest, 2024. 192 oldal.

A szerző az ELTE ismert szlavista nyelvésze, aki orosz–lengyel szakon végzett az egyetemen, s akit a hetvenes évektől foglalkoztatják a szláv–magyar nyelvi kapcsolatok. Ebben a tárgykörben több publikációt is közzétett. A magyar nyelvtörténet művelőit (szűkítve a kört: elsősorban az ómagyar korszak nyelvvel foglalkozókat) érdekelhetik ZOLTÁN ANDRÁS vonatkozó publikációi. Ami jelen könyvét illeti: közelebről megismerve derül